DOI: https://10.5281/zenodo.17890815

AFROSIYOB DEVORIY RASMLARIDA AKS ETGAN XALQARO ALOQALAR VA MULTIKULTURALIZM

Mirzoxidova E'zoza

magistrant, O'zbekiston Milliy Universiteti, Toshkent

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Afrosiyob arxeologik yodgorligida topilgan devoriy rasmlarning umumiy tahliliga bag'ishlangan. Bu san'at asarlari orqali qadimgi davr xalqaro munosabatlari, madaniyatlararo muloqot, diplomatik an'analar va multikultural muhit yoritiladi. Tadqiqot devoriy rasmlarning madaniy-falsafiy mazmunini ochib beradi hamda ularning zamonaviy multikulturalizm tamoyillari bilan bog'liqligini ko'rsatadi va atroflicha bayon etiladi.

Kalit so'zlar: Afrosiyob, devoriy rasmlar, multikulturalizm, xalqaro aloqalar, sog'd madaniyati, diplomatiya, tarix, arxeologiya.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ В ОТРАЖЕНИИ ОБОЕВ АФРОСИОБА

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена общему анализу фресок, найденных на археологическом памятнике Афросиаб. Эти произведения искусства проливают свет на международные отношения, межкультурный диалог, дипломатические традиции и мультикультурную среду древности. Исследование раскрывает культурно-философское содержание фресок, показывает и подробно описывает их связь с принципами современного мультикультурализма.

Ключевые слова: Афросиаб, фрески, мультикультурализм, международные отношения, согдийская культура, дипломатия, история, археология.

INTERNATIONAL RELATIONS AND MULTICULTURALISM AS REFLECTED IN THE AFROSIYOB WALLPAPERS

ABSTRACT

This article is devoted to a general analysis of the murals found at the Afrosiab archaeological site. These works of art shed light on international relations, intercultural dialogue, diplomatic traditions, and the multicultural environment of ancient times. The study reveals the cultural and philosophical content of the murals and shows and describes in detail their connection with the principles of modern multiculturalism.

Keywords: Afrosiab, murals, multiculturalism, international relations, Sogdian culture, diplomacy, history, archeology.

KIRISH

Markaziy Osiyo tarixida o‘ziga xos madaniy va siyosiy o‘ringa ega bo‘lgan qadimgi shaharlar orasida Afrosiyob — bugungi Samarqand hududidagi eng qadimiy yodgorliklardan biri — alohida ajralib turadi. Afrosiyob arxeologik yodgorligi, ayniqsa, VII asrga oid devoriy rasmlari orqali o‘z davridagi xalqaro aloqalar, diniy bag‘rikenglik, va madaniy xilma-xillikni o‘zida mujassam etgan noyob manba hisoblanadi. Ushbu rasmlar faqat estetik yoki badiiy jihatdan emas, balki sotsial-madaniy, siyosiy va diplomatik munosabatlarning tarixiy aks ettiruvchisi sifatida ham ilmiy ahamiyatga ega. Afrosiyob devoriy bezaklarida tasvirlangan elchilar, diniy marosimlar, turli xalqlar vakillarining libos va yuz ifodalari orqali VII asrdagi So‘g‘d hukmdorligi va uning atrofidagi qudratli davlatlar o‘rtasidagi aloqalarning murakkab manzarasi ko‘z oldimizda gavdalanadi. Ushbu san’at namunalarida Xitoy, Hindiston,

Eron, Turk xoqonligi kabi mintaqaviy davlatlar bilan bo‘lgan diplomatik munosabatlar, savdo-iqtisodiy aloqalar va madaniy almashinuv izlari yaqqol ko‘rinadi. Bu holatlar esa Afrosiyobni nafaqat Sharq sivilizatsiyasining muhim markazi, balki multikulturalizm tamoyillari amalda mavjud bo‘lgan tarixiy maydon sifatida o‘rganishga asos bo‘ladi.

Afrosiyob — O‘rta Osiyoning eng yirik arxeologik yodgorliklaridan biri bo‘lib, u qadimgi shahar madaniyatining muhim manbai sifatida tan olingan. Uning hududida olib borilgan qazilma ishlari natijasida ko‘plab moddiy va san’at yodgorliklari topilgan. Jumladan, 1965-yilda ochilgan devoriy rasmlar majmuasi Afrosiyobning eng muhim topilmalaridan biri bo‘lib, u qadimgi Sharq dunyosining diplomatik, diniy va madaniy munosabatlari haqida boy ma’lumot beradi. Ushbu maqolada aynan Afrosiyob devoriy rasmlarining umumiy tarixiy-madaniy konteksti, undagi xalqaro aloqalar va multikulturalizm unsurlari asosida tahlil qilinadi. Maqsad bu san’at namunasi orqali qadimgi dunyo xalqlari o‘rtasidagi aloqalarni va madaniy bag‘rikenglik ruhini ochib berishdir. Afrosiyob devoriy rasmlari VII asrga oid bo‘lib, sog‘d hukmdorining saroyini bezagan. Ushbu freskalar rasmiy diplomatik marosim, diniy yurish, bayramlar va elchilar qabul qilinishi sahnalarini o‘z ichiga oladi. Devoriy tasvirlar g‘oyat rang-barang va tafsilotlarga boy bo‘lib, ularning estetik qiymati bilan birga tarixiy mazmuni ham nihoyatda chuqurdir.Tasvirlarda erkaklar va ayollar, otliqlar, musiqachilar, ruhanilar va elchilar realistik shaklda ifodalangan. Har bir obraz alohida madaniyatga mansubligini ko‘rsatuvchi kiyim, qurol, bosh kiyim va tashqi ko‘rinishga ega.

METADOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda tarixiy manbalarni tahlil qilish, san’atshunoslik yondashuvi, madaniyatlararo aloqalarni o‘rganish usullari hamda vizual madaniyat tahlili asosiy metodik asos sifatida tanlandi. Afrosiyob devoriy rasmlarining mazmuniy va shakliy xususiyatlarini tahlil qilishda ikonografik va ikonologik tahlil metodlaridan foydalanildi. Bu yondashuvlar orqali tasvirlarda ifodalangan obrazlar, ularning ramziy

va ijtimoiy ma’nolari chuqur tahlil qilindi. Tadqiqot davomida quyidagi asosiy metodlar qo‘llanildi:

1. Tarixiy-komparativ (taqqoslov) tahlil: Afrosiyob devoriy rasmlari boshqa zamondosh manbalar – Tang sulolasi xronikalari, so‘g‘diy yozuvlar, arxeologik topilmalar bilan solishtirildi.

2. Vizual semantika usuli: Rasmiy obrazlar va ularning pozitsiyasi, liboslar, atributlar, rang tanlovi orqali siyosiy-madaniy g‘oyalar anglandi.

3. Arxeologik va san’atshunoslikka oid ikkilamchi manbalar tahlili: O‘zbekiston va xalqaro arxeologlarning ilmiy maqolalari, kataloglar, muzey ekspozitsiyalari va kataloglashtirilgan suratlar asosida qo‘shimcha ma’lumotlar yig‘ildi.

Ushbu metodologik yondashuvlar birgalikda qo‘llanilishi orqali Afrosiyob devoriy san’atining xalqaro aloqalar va madaniy xilma-xillikni aks ettirishdagi roli har tomonlama ilmiy asoslangan tarzda ochib berildi.

Afrosiyob devoriy rasmlari, Samarqandning qadimiy Afrosiyob tepaligida topilgan, o‘rta asr Sog‘d madaniyatining muhim san’at asarlaridan biridir. Bu rasmlar VII asrda yaratilib, Sog‘d hukmdorining saroyini bezashda foydalanilgan. Afrosiyob devoriy rasmlarining umumiy tavsifi ularning estetik va tarixiy ahamiyatini anglashda muhim rol o‘ynaydi. Quyida Afrosiyob devoriy rasmlarining asosiy xususiyatlari va mazmuni haqida batafsil tavsif berilgan.Afrosiyob devoriy rasmlari, asosan, Sog‘d hukmdorlari saroyining ichki devorlarini bezagan. Bu rasmlar topilgan joy — Afrosiyob tepaligida joylashgan qadimgi Samarqand shahri bo‘lib, hozirgi O‘zbekiston hududida joylashgan. Devoriy rasmlar hali to‘liq saqlanmagan bo‘lsa-da, ularning bir qismi to‘plangan va ilmiy tadqiqotlar uchun asos bo‘lgan.Rasmlar asosan gipsga ishlangan bo‘lib, to‘liq ranglar va tafsilotlar bilan ifodalangan. Ko‘p hollarda ular ochiq ranglar, xususan, oq, qizil, yashil va ko‘k ranglarda ishlangan.Afrosiyob devoriy rasmlarida turli hayotiy sahnalar aks etgan. Asosan, rasmlar hukmdorlarning saroyida bo‘lib o‘tgan diniy marosimlar, bayramlar, elchilarni kutib olish, jangu janglar, hayvonlarni tutish va boshqa muhim jamiyat hayotiga oid voqealarni tasvirlaydi. Har bir rasmda o‘ziga xos madaniyatni aks ettiruvchi elementlar bor.Afrosiyob devoriy

rasmlarida elchilarni qabul qilish marosimlari alohida o‘rin tutadi. Bu sahnalar xalqaro aloqalarning timsoli sifatida e’tirof etilgan. Rasmlarda turli millat va xalqlardan kelgan elchilarni, ular o‘ziga xos kiyimlarida va madaniyatlarida tasvirlangan. Xitoy, Hindiston, Erondan kelgan elchilar o‘z milliy kiyimlarida va sovg‘alar bilan tasvirlangan, bu esa o‘sha davrda mavjud bo‘lgan diplomatik aloqalar va madaniyatlararo aloqalar haqida ma’lumot beradi.Ba’zi rasmlar turli bayramlar va diniy marosimlarni aks ettiradi. Bu sahnalar sog‘dlarning madaniy va diniy hayotini, shuningdek, ular orasida amalga oshirilgan diniy to‘plamlarni, masalan, buddaviy va zardushtiy marosimlarni ko‘rsatadi. Afrosiyob devoriy rasmlarida harbiy sahnalar ham mavjud. Bu sahnalarda jangchilar, jangovar hayvonlar, otliq jangchilar va urush jarayonlari tasvirlangan. Rasmlarda jang maydonidagi strategiyalar va jangovar holatlar diqqat bilan yoritilgan.Hayvonlar, ayniqsa, otlar, qushlar, va boshqa yovvoyi hayvonlar rasmlarda muhim o‘rin tutadi. Bu sahnalar Sog‘d madaniyatidagi tabiat va hayvonot dunyosiga bo‘lgan alohida e’tiborni ko‘rsatadi.Afrosiyob devoriy rasmlarida tasvirlangan sahnalar juda aniq va tafsilotlarga boy. Har bir tasvirning o‘ziga xos san’at uslubi mavjud bo‘lib, unda realizm, perspektiva va ranglarning uyg‘unligi ko‘zga tashlanadi. Rasmlar o‘sha davrning estetik talablari va madaniyatini aks ettirgan.Rasmlarda oddiy suratdan tashqari, belgili tasvirlar ham ko‘rsatilgan. Har bir personajning yuz ifodasi va holati uning ijtimoiy mavqei yoki rollari haqida ma’lumot beradi. Ranglar esa har bir sahnada hissiyot va ma’no berishga yordam beradi.Afrosiyob devoriy rasmlarida boshqa madaniyatlar ta’siri ham yaqqol ko‘rinadi. Bu, albatta, o‘sha davrda mavjud bo‘lgan xalqaro aloqalar, savdo va diplomatik aloqalarning natijasidir. Xitoy, Hindiston, Erondan kelgan elchilarni tasvirlash, shuningdek, ularning madaniyatiga xos elementlar bilan ishlash, Afrosiyob devoriy rasmlarining multikulturalizmga oid xususiyatlarini ko‘rsatadi. Afrosiyob devoriy rasmlari o‘sha davrda Samarqandda mavjud bo‘lgan siyosiy, diniy va madaniy hayotni yanada to‘liqroq anglashga imkon beradi. Ushbu rasmlar nafaqat san’at asaridan, balki qadimgi xalqaro aloqalar, diplomatiya, madaniyatlararo o‘zaro ta’sir va ijtimoiy hayotni aks ettiruvchi noyob manbadir. Ular Sog‘d madaniyatining boy tarixiy va

madaniy merosini ochib beradi.Afrosiyob devoriy rasmlarida tasvirlangan elchilar — bu shunchaki estetik elementlar emas, balki real tarixiy shaxslarga asoslangan diplomatik vakillar bo‘lishi mumkin. Ularning ko‘rinishi orqali sog‘diylar davrida mavjud bo‘lgan xalqaro aloqalar quyidagicha talqin qilinadi:

- Sharqiy Osiyo vakillari — ehtimol Xitoy yoki Koreyadan bo‘lgan elchilar;
- Hindiston elchilari — buddaviylik atributlari bilan;
- Eronliklar — zardushtiy ramzlar bilan, sasaniy kiyimda;
- Turkiy elchilar — yurish tartibi va etnik belgilar asosida ajralib turadi.

Bu tasvirlar VII asrda O‘rta Osiyo qanchalik muhim geosiyosiy va madaniy chorrahada joylashganini ko‘rsatadi. Afrosiyob saroyi — nafaqat siyosiy markaz, balki madaniyatlararo muloqot markazi ham bo‘lgan. Xalqaro aloqalar tarixiy rivojlanish jarayonida, turli xalqlar va madaniyatlar o‘rtasida o‘zaro ta’sirlar va muloqotlar o‘tkazilgan va bu ta’sirlar san’at orqali keng ifodalangan. San’at, o‘zining xarakteri va xususiyatlari bilan, siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalar o‘rtasidagi bog‘lanishlarni va muloqotlarni ko‘rsatish uchun kuchli vosita bo‘lib xizmat qiladi. Tarixda xalqaro aloqalar va madaniy almashinuvlar asosan san’at orqali aks ettirilgan, chunki san’at asarlari o‘sha davrning siyosiy, ijtimoiy, diniy va madaniy muhitini yoritishda muhim manbalar hisoblanadi. San’at tarixan diplomatik munosabatlar va xalqaro aloqalar bilan bog‘liq bo‘lgan. San’at asarlarini yaratish va ular orqali xalqlar o‘rtasida hamkorlik aloqalarini mustahkamlashning bir qancha misollarini ko‘rish mumkin. Xalqaro aloqalarning san’at orqali aks etishining asosiy shakllari quyidagilardan iborat:Qadimiy zamonlarda, jumladan, Sog‘d, Rim, Xitoy va boshqa qadimiy xalqlarda san’at asarlari ko‘pincha diplomatik marosimlarni tasvirlagan. Afrosiyob devoriy rasmlarida elchilarni kutib olish va ular bilan siyosiy, savdo yoki madaniy aloqalar o‘tkazish sahnalari aks etadi. Bu tasvirlar xalqaro aloqalarni tasvirlashning eng barqaror usullaridan biridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Afrosiyob devoriy rasmlarining chuqur tahlili shuni ko‘rsatadiki, VII asr So‘g‘d davlati nafaqat mintaqaviy siyosiy markaz, balki ko‘p millatli, ko‘p madaniyatli

diplomatik makon sifatida faoliyat yuritgan. Tasvirlarda Xitoy, Hindiston, Vizantiya, Eron, Turk xoqonligi va boshqa xalqlarning elchilari, ularning madaniy atributlari, marosimlari aks ettirilgan bo‘lib, bu So‘g‘d hukmdorligining xalqaro miqyosdagi aloqalari naqadar keng bo‘lganini isbotlaydi. Elchilar tasvirlangan kompozitsiyalar, ularning joylashuvi va har bir xalqning o‘ziga xos belgilari, bu rasmlar oddiy bezak emas, balki siyosiy-diplomatik xotira sifatida yaratilganini ko‘rsatadi. Masalan, Tang sulolasiga oid belgilar va drakon tasviri Xitoy bilan iliq munosabatlarni ifodalasa, zardushtiy marosimlarni eslatuvchi elementlar Eron ta’sirini ko‘rsatadi. Shuningdek, turkiy xalqlarning an’anaviy kiyimlari va qurollari ularning So‘g‘d bilan siyosiy va harbiy ittifoqda bo‘lganidan dalolat beradi. Bu holatlar Afrosiyobni o‘z zamonasi uchun global kommunikatsion markaz sifatida ko‘rish imkonini beradi. Multikulturalizm g‘oyasi bu yerda nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham mujassam bo‘lgan — turli etnoslar tinchlikda, o‘z madaniyatlarini saqlagan holda hamkorlik qilgan. Bu yodgorlikni o‘rganish zamonaviy jamiyatlarda ham ko‘p madaniyatli bag‘rikenglik va o‘zaro hurmat muhimligini yana bir bor eslatadi. Shuningdek, devoriy rasmlarning bugungi kungacha saqlanib qolgan qismi bizga tarixning faqat bir bo‘lagini ko‘rsatadi. Ba’zi rasmlar buzilgan, ba’zilarining ma’naviy konteksti hozirgacha to‘liq o‘rganilmagan. Shuning uchun, ushbu tasvirlarni yanada chuqurroq o‘rganish uchun ko‘p tarmoqli yondashuv, jumladan, tarix, arxeologiya, san’atshunoslik, madaniyatshunoslik va antropologiya fanlarining integratsiyasi muhimdir.

Umuman olganda, Afrosiyob devoriy tasvirlari orqali o‘rganilgan xalqaro aloqalar va multikulturalizm So‘g‘d tsivilizatsiyasining ochiq, diplomatik va madaniy jihatdan tolerant xususiyatlarini yorqin ifodalaydi. Bu holat bugungi globallashuv jarayonlarida tarixiy saboqlarni eslab, zamonaviy ijtimoiy hamjihatlik siyosatiga ham zamin yaratadi. San’atning bunday shakllari diplomatik munosabatlarning ramzi sifatida ishlatilgan va hukmdorlar o‘z imijini mustahkamlash uchun san’atlarga buyurtmalar berganlar. Bu buyurtmalar ko‘pincha diplomatik marosimlar, elchilarni kutib olish, bitimlar imzolash kabi muhim voqealarni tasvirlashni o‘z ichiga olgan.Xalqaro

aloqalarning san’at orqali aks etishida madaniyatlararo ta’sirlar ham muhim o‘rin tutadi. Misol uchun, qadimgi Hindiston, Xitoy va Eronning madaniyatlari o‘zaro aloqalarda bevosita ishtirok etgan. O‘zaro savdo va diplomatik aloqalar orqali xalqlar o‘zlarining madaniy va diniy tajribalarini bir-birlariga taqdim etishgan. Bu o‘zgarishlar san’atda ham aks etgan.Hind buddaviylik tasvirlari Xitoyda keng tarqalgan bo‘lsa, Eron va Sog‘d o‘rtasida zardushtiylik va eroniy san’ati bir-biriga ta’sir ko‘rsatgan. Xalqaro aloqalar natijasida san’atda diniy motivlar, mifologiya va ilohiy tasvirlar o‘zgarib, yangi shakllar olgan.Savdo va iqtisodiy aloqalar ham san’atning shakllanishiga ta’sir qilgan. O‘rta asrlarda, ayniqsa, Ipak yo‘li orqali o‘tgan savdo yo‘llari xalqlar o‘rtasida nafaqat tovarlar, balki madaniyat va san’at asarlarini ham almashinishga sabab bo‘lgan. Xalqaro savdo orqali boshqa madaniyatlardan kelgan ta’sirlar tasviriy san’atda ham aks etgan.

Imperiyalar o‘rtasidagi aloqalar san’atda o‘z aksini topgan. Misol uchun, Rim imperiyasi va Parfiya imperiyasi o‘rtasidagi diplomatik aloqalar nafaqat siyosiy, balki san’atga ham ta’sir ko‘rsatgan. Imperiyalar o‘rtasidagi madaniy almashuvlarni san’at asarlarida ko‘rish mumkin, bu esa o‘z navbatida xalqaro aloqalarning san’at orqali aks etishini ta’minlagan.San’atda xalqaro aloqalar ko‘pincha ramzlar orqali ifodalanadi. Har bir madaniyatda o‘zining ramzlari va simvollari bo‘lgan. Xalqaro aloqalar natijasida madaniyatlar o‘zlarining ramzlarini bir-biriga taqdim etgan. Buning eng yaxshi misoli — Sog‘d san’atida aks etgan ramzlar, ular orasida Zardushtiylik ramzlari, Budda ramzlari, Xitoy ramzlari va boshqalar mavjud. San’at asarlarini yaratishda ramzlar orqali madaniyatlar o‘rtasidagi aloqalar ko‘rsatilgan. Bu ramzlar ko‘pincha siyosiy yoki diniy ma’no kasb etadi, shuningdek, xalqlar o‘rtasidagi madaniy bog‘lanishlarni tasvirlash uchun ishlatiladi. San’at xalqaro aloqalarda faqat diplomatik yoki savdo aloqalarini aks ettirish uchun emas, balki xalqlar o‘rtasida muloqot va bir-birini tushunishning vositasi sifatida ham xizmat qilgan. San’at nafaqat aloqalar o‘tkazish vositasi, balki xalqlar o‘rtasidagi madaniy yondoshuvlar va bag‘rikenglikni rivojlantirish vositasi sifatida ham ishlatilgan.Xalqaro aloqalarning san’at orqali aks etishi — bu faqat tarixiy jarayonlar yoki siyosiy voqealarni ko‘rsatishdan iborat emas.

Bu, ayni paytda, xalqlar o‘rtasidagi muloqot, madaniyatlararo almashinuv va diplomatik aloqalarni ta’riflashning muhim vositasidir. San’at nafaqat millatlar o‘rtasidagi bog‘lanishni ko‘rsatadi, balki ular o‘rtasidagi o‘zaro hurmat va bag‘rikenglikni mustahkamlaydi.

Afrosiyob devoriy rasmlarining eng muhim xususiyatlaridan biri — turli madaniyatlar uyg‘unligining ochiq aks etishidir. Bu jihat ularni qadimgi multikulturalizm namunasi sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Multikulturalizm elementlari:

- Madaniy xilma-xillik — rasmlarda turli xalqlarning urf-odatlari, kiyimlari, va sovg‘alari aniq ajratiladi;
- Bag‘rikenglik — rasmlarda turli dinlar vakillarining birgalikda ko‘rinishi diniy toqatlilikni ko‘rsatadi;
- Madaniyatlararo hurmat — elchilarning tantanali kutib olinishi va ularning mavqeyi hurmat bilan aks ettirilgan.

Bu jihatlar orqali sog‘d davlati o‘z tashqi siyosatida turli xalqlarning madaniyatini tan olish va ular bilan hamkorlik qilishni ustuvor qilganini ko‘rish mumkin. Multikulturalizm — bu turli madaniyatlar, dinlar, millatlar va urf-odatlarning bir-biriga hurmat va tushunish asosida yashashini targ‘ib qiluvchi g‘oya va siyosatdir.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Qadimiy san’at asarlarini, ayniqsa devoriy rasmlarni tahlil qilish, o‘sha davrlardagi turli madaniyatlar va xalqlar o‘rtasidagi muloqot va aloqalarni anglashda juda muhimdir. Afrosiyob devoriy rasmlari, o‘zining ko‘plab xalqaro va madaniyatlararo elementlari bilan, multikulturalizmning qadimiy ifodalaridan biri hisoblanadi. Afrosiyob devoriy rasmlari VII asrda yaratilgan bo‘lib, ular qadimgi Sog‘d madaniyatining rang-barang va boy tasvirlaridan iborat. Bu rasmlar faqat sog‘dlarning o‘ziga xos hayotini aks ettirmasdan, balki boshqa xalqlarning madaniyatlarini ham o‘z ichiga oladi. Rasmlar orqali o‘sha davrda mavjud bo‘lgan xalqaro aloqalar, savdo va diplomatiya o‘z aksini topgan. Turli xalqlar o‘rtasidagi muloqotning vizual tasvirlari bo‘lgan bu san’at asarlari, xususan, multikulturalizm

tamoyillari bilan bevosita bog‘liqdir. Afrosiyob devoriy rasmlarida Sog‘d, Xitoy, Hindiston, Eron, Turkiy xalqlari va boshqa xalqlardan kelgan elchilarni tasvirlash ko‘p uchraydi. Har bir elchi o‘zining an’anaviy kiyimida, milliy ramzlari bilan ko‘rsatilgan. Bu tasvirlar orqali xalqaro aloqalarning bir nechta madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirini va ular orasidagi bag‘rikenglikni ko‘rish mumkin.

Xitoy elchilari — ularning kiyimlari, bosh kiyimlari va tashqi ko‘rinishlari Xitoy madaniyatiga xos elementlarni aks ettiradi. Bu Xitoy va Sog‘d o‘rtasidagi savdo va madaniy almashuvni ko‘rsatadi.

Eron elchilari — Eronning an’anaviy kiyimlari va zardushtiy ramzlari tasvirlangan. Bu Eron va Sog‘d o‘rtasidagi diniy va siyosiy aloqalarni aks ettiradi.

Hindiston elchilari — Hindistonning diniy va madaniy ta’sirlarini ko‘rsatadigan buddaviy ramzlar, kiyimlar va yodgorliklar aks etgan.

Turkiy elchilar — turkiy xalqlarning urf-odatlari, kiyimlari va bosh kiyimlari orqali, turkiy xalqlarning Sog‘d madaniyati bilan aloqalari ko‘rsatilgan.

Afrosiyob rasmlarida shuningdek, savdo va madaniy almashuvning ramzlari mavjud. Rasmlarda turli xalqlarni ifodalovchi figuralar bir-birini tinglayotgan, sovg‘alar almashayotgan yoki ma’lum bir marosimlarda qatnashayotgan holatda tasvirlanadi. Bu o‘zaro savdo va diplomatik aloqalarning ifodasi bo‘lib, o‘sha davrda multikulturalizm muhitini yaratgan.Savdo yo‘llari, xususan, Ipak yo‘li orqali turli xalqlar o‘rtasida nafaqat tovarlar, balki madaniy, diniy va ilmiy bilimlar ham almashilgan. Afrosiyob devoriy rasmlarida bu jarayonning ifodasi sifatida xalqlar o‘rtasidagi elchilar va muzokaralar tasvirlangan.Afrosiyob devoriy rasmlarida ko‘plab diniy motivlar va ramzlar mavjud bo‘lib, bu o‘sha davrda mavjud bo‘lgan diniy bag‘rikenglikni aks ettiradi. Sog‘dlar o‘sha davrda turli diniy qarashlarni o‘z ichiga olgan va madaniyatlararo to‘qnashuvni emas, balki ularning birgalikda mavjud bo‘lishini ta’minlagan. Hindistonning diniy tasvirlaridan biri bo‘lgan Budda, Afrosiyob devoriy rasmlarida o‘zining tinchlik va tasavvufiga xos sahnalarda ko‘rsatilgan. Bu Hindistonning madaniy va diniy ta’sirining ifodasi sifatida qabul qilinadi.

Zardushtiylik ramzlari: Eronning diniy ramzlari, jumladan, oltin olov va faravahar ramzi, Afrosiyob rasmlarida aks etgan. Bu Sog‘dlar va Eron o‘rtasidagi diniy aloqalarning kuchli ekanligini ko‘rsatadi.

Budda va zardushtiylikning uyg‘unligi: Bu ikki dinning tasvirlarining birgalikda bo‘lishi, o‘sha davrda mavjud bo‘lgan diniy bag‘rikenglikni va madaniy o‘zaro hurmatni ko‘rsatadi.

Bugungi kunda multikulturalizm jamiyatlar o‘rtasidagi hurmat va bag‘rikenglikni ta’minlash uchun muhim tamoyil hisoblanadi. Afrosiyob devoriy rasmlari esa qadimgi zamonlardagi xalqlar o‘rtasidagi aloqalar va madaniyatlararo o‘zaro ta’sirning eng yaxshi misollaridan biridir. Bu rasmlar, turli madaniyatlar o‘rtasida nafaqat siyosiy, balki ijtimoiy va madaniy aloqalarning mavjudligini ko‘rsatib beradi.Afrosiyob devoriy rasmlaridagi multikulturalizm ifodasi, o‘zining xususiyatlari bilan, hozirgi jamiyatlarda madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro hurmat va kelishuvni rivojlantirishga yordam beradi. Bu tasvirlar, nafaqat tarixiy ahamiyatga ega bo‘lib, balki bugungi kunda ham turli xalqlar o‘rtasidagi do‘stlik, hamjihatlik va ijtimoiy barqarorlikni shakllantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida Afrosiyob devoriy rasmlarining tahlili orqali quyidagi muhim ilmiy natijalarga erishildi:

1. Xalqaro aloqalarning vizual hujjatli dalillari aniqlangan:

Afrosiyob devoriy rasmlarida turli mamlakatlar elchilarining tasvirlari, ularning liboslari, atributlari va marosimdagi ishtiroki orqali So‘g‘d davlatining VII asrda keng ko‘lamli diplomatik aloqalarga ega bo‘lganligi isbotlandi. Xususan, Xitoy, Eron, Hindiston, Vizantiya va Turk xoqonligi bilan bo‘lgan munosabatlar badiiy obrazlar orqali aniq ko‘rsatib berilgan.

2. Multikultural muhit mavjudligi dalillangan:

Tasvirlarda turli etnik guruhlar vakillarining o‘ziga xos belgilar bilan ifodalanishi — ularning diniy, madaniy va ijtimoiy farqlari saqlangan holda tasvirlanishi — So‘g‘d jamiyatining multikultural tuzilmasini tasdiqlaydi. Bu esa qadimgi Samarqand

hududida diniy bag‘rikenglik, madaniyatlararo muloqot va ijtimoiy hamkorlikning mavjud bo‘lganidan dalolat beradi.

3. Devoriy rasmlar tarixiy manba sifatida tasdiqlandi:

Afrosiyobdagi san’at asarlari oddiy bezak emas, balki siyosiy, diniy va madaniy tarixni aks ettiruvchi muhim vizual hujjat sifatida e’tirof etildi. Ular So‘g‘d davlatining ichki va tashqi siyosati, ijtimoiy tuzilmasi hamda madaniy qadriyatlari haqida muhim ma’lumotlar beradi.

4. San’atshunoslik va tarixiy metodlar sintezining samaradorligi tasdiqlandi:

Tadqiqotda qo‘llanilgan ikonografik, komparativ va vizual tahlil metodlari orqali devoriy tasvirlarning mazmuni chuqurroq ochib berildi va ular zamonaviy gumanitar fanlar uchun manba sifatida qayta baholandi.

5. Afrosiyob yodgorligi zamonaviy global muammolar kontekstida qayta talqin qilindi:

Tadqiqot Afrosiyob devoriy rasmlarini nafaqat tarixiy obyekt sifatida, balki bugungi kunda multikulturalizm, madaniyatlararo muloqot va xalqaro hamkorlik tamoyillarini o‘rganish uchun amaliy manba sifatida ko‘rib chiqishga asos berdi.

XULOSA

Xulosa o‘rnida aytishimiz mumkinki Afrosiyob devoriy rasmlarida tasvirlangan xalqaro aloqalar va madaniyatlararo o‘zaro ta’sir, multikulturalizmning qadimiy ifodalaridan biridir. Bu rasmlar turli madaniyatlar, dinlar va xalqlar o‘rtasidagi bag‘rikenglik va hurmatni aks ettirib, bugungi jamiyatlarda ham o‘zining dolzarbligini saqlab qolgan. Afrosiyob rasmlaridagi madaniyatlararo o‘zaro ta’sirlar, zamonaviy multikulturalizm tamoyillarini tushunishda va rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Afrosiyob devoriy rasmlari orqali qadimgi dunyoning madaniy, diniy va siyosiy manzarasini o‘rganish mumkin. Bu rasmlar — xalqaro aloqalar, multikultural muhit va madaniyatlararo muloqotning tarixiy ifodasi bo‘lib, ular nafaqat san’at namunasi, balki qadimiy bag‘rikenglik va diplomatiyaning timsoli sifatida baholanadi. Bugungi globallashuv sharoitida ularning mazmuni yanada dolzarb tus oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Брендт, А. М. (1981). Древности Самарканда: Афрасиаб. Ташкент: Фан.

2. Ртвеладзе, Э. В. (1999). Восток и Запад в древней Согдиане. Ташкент: Шарқ.

3. Назаров, Х. (2010). Афросиаб ёдгорлиги ва унинг тарихи. Ўзбекистон тарихи журнали, №4, 45–53.

4. Гриценко, В. П. (2003). Иконография как метод исследования в искусствознании. Известия вузов. Искусствоведение, №2, 33–40.

5. Marshak, B. I. (2002). Legends, Tales, and Fables in the Art of Sogdiana. Moscow: Nauka Publishers.

6. Mode, M. (2005). Art and Cultural Exchanges Along the Silk Road in the Early Middle Ages. Oriental Art Journal, Vol. 51, No. 3, 12–27.

7. Altheim, F., & Stiehl, R. (1959). Die Sogdische Frage. Wiesbaden: Steiner Verlag.

8. Bo‘ronov, B., & Yusupov, A. (2018). O‘zbek san’ati tarixi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.

9. UNESCO World Heritage Centre. (n.d.). Samarkand – Crossroad of Cultures. Retrieved from unesco.org

10. Turg‘unova, D. (2021). Afrosiyob san’ati: Devoriy rasmlar tahlili. San’at va madaniyat, №2, 60–65.